

1.01
Prejeto 15. 3. 2000

UDK 929 Hribar I.: 929 Šuklje F. "18/19"

Blaž Vurnik*

Ivan Hribar vs. Fran Šuklje

(Nekaj političnih, gospodarskih in prosvetnih tem z vidika sodnega in memoarskega spora med obema velmožema)

IZVLEČEK

Politične, narodnobuditeljske in gospodarske poti Ivana Hribarja (1851-1941) in Frana Šukljeta (1849-1935) so se nekajkrat usodno srečale. Čeprav sta ob prvih srečanjih zastavila prijateljski odnos, so se kasneje njune poti razšle. V obsežnih spominih, ki sta jih oba izdala, sta se medsebojno obtoževala v zvezi z nekaterimi kritičnimi poglavji slovenske zgodovine, na primer za koalicio NNS z Nemci v kranjskem deželnem zboru leta 1886, očitala sta si zlorabe položajev ter drug drugemu očitala množico nepravilnosti v zvezi z javnim delovanjem.

Publicistični spopad se je zaostрил do te mere, da sta oba leta 1927 na ljubljanskem sodišču vložila tožbi, v katerih sta drug drugemu očitala razžalitev časti. Po dveh letih razprav, pričanj številnih prič, ki so v proces vnesle še nekatere nove zgodbe o obeh akterjih, se je proces zaključil s poravnavo, v kateri sta oba izrazila dobronamernost svojih izjav.

Ključne besede: politika, spomini, politična zgodovina, šolstvo, zgodovina diplomacije, sodni proces, Ljubljana

ABSTRACT

IVAN HRIBAR VERSUS FRAN ŠUKLJE

(Some political, economic and educational issues arising from the lawsuit between two prominent men and their memoirs)

The political, patriotic and economic views of Ivan Hribar (1851-1941) and Fran Šuklje (1849-1935) clashed dramatically on several occasions. Although their first encounters displayed amicable intentions, their paths subsequently diverged. In their extensive, published memoirs, they exchanged accusations over some crucial chapters of Slovenian history, for example, the coalition of the National Progressive Party with the German Party in the Carniolan Provincial Parliament, in 1886. They also accused each other of abusing their positions and of many irregularities in their public activity.

Key words: politics, memoirs, political history, liberalism, school system, judicial process, Ljubljana

* Zgodovinar, kustos, Mestni muzej Ljubljana, SI-1000 Ljubljana, Gosposka ulica 15.

Uvod

V slovenski politični zgodovini (in kulturi) je pojem srditost boja več kot ustrezen. Prav tako so primerne oznake kot "za vsako ceno", "brezkompromisno", "preko trupel", "metanje polen", "izrabljanje intimnih slabosti nasprotnika v politične namene", politično razčiščevanje osebnih nasprotij in sovraštev itd. V takšnih spopadih, ki niso bili prav omikani, so moči merili tudi ljudje, ki jih danes imenujemo "velikane slovenske zgodovine". Le malokrat lahko takšne spore spremljamo v obojestranskih primarnih zapisih, kot so spomini in dokumentacija s sodniških razprav, na katerih politični boj včasih dobi tudi svoj vrhunec ali pa kar epilog. Če so viri popolni in bogati, lahko tudi zgodovina postane pravi sodnik. Morda zato, ker so bila takšna sojenja in z njimi povezana pričanja največkrat farse, obtoževanja in obtožbe večjih ali manjših nepravilnosti, ki naj bi jih toženi (ali pa tudi tožnik) napravil v svojem političnem delovanju. Že kar cirkuško razsežnost so takšnim procesom dala pričanja sodobnikov, med katerimi so bila v veliki meri prisotna pozitivna ali negativna, a tako rekoč vedno subjektivna mnenja posameznih prič o tožniku ali toženem. Argumentirane ali ne, tudi resne obtožbe praviloma niso bile podprte s kakršnimikoli dokazi, ki bi eno ali drugo stran kompromitirali in bi sojenja imela večje posledice kot razsodbe v prid enemu od tožnikov v zvezi s klevetanjem ali obrekovanjem.

Eno takšnih poglavij slovenske politične preteklosti je tudi spor med dvema možema (z besedo "politikoma" bi jima vsekakor odvzeli marsikateri segment njunega dela, pomembnega tako za slovenski narod, kot tudi za lokalne razmere, v katerih sta živela), Ivanom Hribarjem (1851-1941) in Franom Šukljetom (1849-1935), ki sta medsebojni politični in publicistični dvoboj bila tudi na sodišču.

Nekaj detajlov iz osebnostnih potez in idejne naravnosti obeh nasprotnikov

Pri poizkusu opisa nekaterih osebnostnih lastnosti Frana Šukljeta in Ivana Hribarja nikakor ne moremo kritično oceniti enega in drugega. Naslonimo se lahko na spomine obeh avtorjev, vendar ne toliko na vsebino, kot na način pisanja, na izpostavljanje lastne osebnosti in morda tudi na podcenjevanje nekaterih sodobnikov. Časopisne in memoarske kritike so stvar dnevne politike in osebnih zamer, zato iz njih ne moremo pridobiti verodostojnih podatkov. Pri tem bi bil Hribar nekoliko na slabšem, saj je bilo o njem zapisanega mnogo več kot o Franu Šukljetu.

Oba "neprijatelja" lahko opišemo kot zelo radikalna v svojih političnih in drugih nazorih, kar je še dolilo olja na ogenj njunih medsebojnih spopadov. V političnem življenju si je Hribar ustvaril boljšo dediščino, saj je bil vse življenje zvest istemu toku politične misli. Šuklje pa je v že izoblikovanem političnem profilu nenadoma zamenjal politično stran, kar je dalo precej dobre snovi njegovim nasprotnikom. Tega se je sam gotovo zavedal, saj je v spominih¹ svoj prestop iz liberalnega v katoliški tabor pojasnil kot posledico svojega verskega spoznanja. Mimogrede naj omenimo, da na tem mestu njegovo pisanje učinkuje

¹ Fran Šuklje: Iz mojih spominov, II. del. Ljubljana 1929 (dalje Šuklje II), str. 113.

tako, kot da je nastalo iz nekakšne očitne obrambne pozicije, kar je seveda razumljivo.

Najočitnejša razlika v njuni politični misli je narodno vprašanje. Hribarju je bilo narodno vprašanje več kot le tema dnevne politike. Zanj je imelo primarni pomen. Znano je, da je bil izrazit slovanofil, ožje pa tudi pravi "Jugoslovan", kar je bila več kot razumljiva posledica tedanjega stanja, v katerem so živeli Slovenci. Njegova ljubezen do vsega, kar je bilo slovanskega, se izraža tudi v tem, da je med svojimi prvimi popotovanji obiskal Rusijo, Bolgarijo in Srbijo kot najmočnejše slovanske samostojne države. Na Češko, ki je v avstroogrski monarhiji predstavljala najmočnejši slovanski del, ga je vezala njegova zaposlitev pri praški banki Slaviji, katere podružnico je organiziral tudi v Ljubljani. Njegovo jugoslovansko usmerjenost po nastanku Kraljevine SHS, ko se sicer ni zblížal s srbsko politično kulturo in politično nomenklaturo, pa je bil vendar eden redkih slovenskih članov srbske radikalne stranke, lahko razumemo tudi kot iskanje političnega prostora. Predvsem zaradi tega, ker ni bil povabljen v Narodno vladu in se v slovenskem političnem prostoru ni mogel ponovno uveljaviti, se je naslonil na Nikolo Pašića, ki mu lahko upravičeno rečemo Hribarjev politični mentor v jugoslovanski politiki.² Hribarjevo narodno delovanje je bilo široko zastavljeno; od zahtev po za narod pomembnih ustanovah (na primer slovenske univerze v kranjskem deželnem zboru leta 1898), afirmaciji slovenščine v uradnem in javnem življenju (znana so Hribarjeva prizadevanja in uspehi glede slovenske zunanje podobe Ljubljane) do šolstva in urejanja gospodarstva v slovensko korist.

Na drugi strani Šuklje ni kazal pretiranega zanimanja za izrazito narodna vprašanja, čeprav bi bilo krivično trditi, da si za okolje, v katero je spadal (pa naj bo to okolje definirano nacionalno ali geografsko), ni prizadeval izboljšati blagostanja. Nenazadnje je bil Šuklje tudi eden od 'drobtinčarjev', ki so dosegli marsikaj pomembnega na področju uveljavljanja slovenskega jezika. Kljub temu verjetno kar precej o Šukljetovem tehtanju naroda in gospodarstva pove njegova izjava ob sporu narodne stranke glede nagrade 600 goldinarjev za neobvezni pouk nemščine na večrazrednih ljudskih šolah, ko je govoril o "kranjskem narodu", željenem končati narodne spore in dvigniti gospodarstvo.³ Takšna izjava, iztrgana iz konteksta, je sicer lahko tudi le nepravilna uporaba besede narod, vendar je politik Šukljetovega kova besedo "narod" vsekakor znal uporabljati, oziroma je dobro vedel, kaj pomeni. V svojem gospodarskem delovanju je znan predvsem po prizadevanjih za belokranjsko železnico, ki so jo začeli graditi leta 1912 prav po njegovem predlogu.

Hribar in Šuklje nista imela toliko skupne politične poti, da bi ju lahko primerjali v posameznih političnih temah (vsekakor pa bi to pomenilo daljši študij večje količine gradiva) ali celo v vrednostnem smislu (kar bi bilo sploh problematično početje). Najboljšo in najjedrnatejšo primerjavo obeh politikov je podal dr. Vasilij Melik: "*Hribarjeva kandidatura in nato izvolitev za poslanca (deželnega leta 1889 - op. B. V.) je kar hudo vznemirila njegove nasprotnike... zlasti Šukljeta,*" ki ga "*je (...) bilo strah Hribarjeve naslonitve na manj premožne volilce, na obrtnike in obrtniške*

² Več o Pašićevi vlogi pri Hribarjevem političnem delu v Kraljevini SHS v Blaž Vurnik: Minister Ivan Hribar - pokrajinski namestnik. Homo sum... Ivan Hribar in njegova Ljubljana (ur. Taja Čepič in Janja Rebolj, Mestni muzej Ljubljana, Ljubljana, zbornik ob razstavi), Ljubljana 1997, str. 35-43.

³ Slovenski biografski leksikon, III. zvezek. SAZU, Ljubljana, 1971, str. 717.

pomočnike, na manj gosposke, bolj navadnemu ljudstvu prirejene metode agitacije. Hribar je v liberalnih vrstah predstavljal demokratično strujo (...) Šuklje ni bil demokrat in se je bal splošne in enake volilne pravice ter vpliva množic na politiko."⁴

Omeniti velja še to, da sta bila oba spregledana pri nastajanju Narodne vlade za Slovenijo, čeprav sta pred vojno veljala za vidnejša slovenska politika. Šuklje je bil nad tem močno razočaran; prav to naj bi bil razlog, da ni sprejel ponujenega mandata Slovenske ljudske stranke za ustavodajno skupščino v času konstituiranja Kraljevine SHS.⁵ Tudi Hribarja so "zastopniki slovenskih strank, predvsem njegove lastne, zvičajno obšli in popolnoma izločili."⁶

Zapišemo lahko, da sta bila oba moža zelo ambiciozna in da sta se oba zaradi svojih uspehov in dejanj počutila precej pomembna. Nikakor nista dovolila, da bi si lovorike njunih dejanj nadeval kdo drug. To trditev potrjuje epizoda o obrtni šoli v Ljubljani, za katere ustanovitev in organizacijo sta si oba lastila zasluge in se v spominih kar nekako nista uspela zediniti, kdo je bil pri tem vprašanju pomembnejši.⁷ Šuklje celo neposredno Hribarju očita "nečimrnost" in "zaljubljenost v lastno osebo"⁸ zaradi spominskih plošč, ki so nekoč obeleževale stavbe in spomenike, nastale v času Hribarjevega županovanja in seveda uniforme, v kateri se je Hribar rad sprehajal.

O Hribarju verjetno nekaj pove tudi zgodba o vodiški Johanci, ki jo omenja v spominih.⁹ Johanca (s pravim imenom Ivanka Jerovšek) je namreč nekoč sredi noči potrkala na Hribarjeva vrata kot beračica, Hribar pa, ki se je imel sicer za velikega dobrotnika (nekatero njegove poteze to sicer potrjujejo; čeprav naj bi bil brez dohodkov, naj bi leta 1927 ali 1928 od mladega slikarja kupil sliko, ker je vedel, kako težko umetniki živijo¹⁰), jo je dal odgnati z grožnjo, da bo sicer dal poklicati policijo. Johanca je sicer v tistem času resnično predstavljala poosebljenje prevare in laži, tako da Hribarju ne gre zameriti trdega ravnanja z žensko, s katero je delil zaporniško zgradbo na začetku 1. svetovne vojne. Prav gotovo bi takrat enako reagirala večina Slovencev. Zanimivo je predvsem to, da v spominih omenja ta dogodek v povsem ločenem kontekstu od druge vsebine, kar nam lahko vzbuja misel, da je s tem morda samemu sebi potrdil upravičenost dejanja. Ali pa je želel v spominih omeniti še eno znano osebnost?

Tudi njegov odstop s položaja pokrajinskega namestnika ga slika kot osebo naglih dejanj, ko je šlo za vprašanje časti. Konflikt s Pašičem, oziroma način, kako se je Hribar branil pred obtožbami in celo s pismi drugih ljudi dokazoval svojo zvestobo in privrženost prvaku Radikalne stranke,¹¹ je edina epizoda v spominih, pri kateri začetimo globoko osebno prizadetost in pri kateri se je Hribar bralcem predstavil kot čustveno ranljiva oseba. Skorajda neverjetna postane izkušnja nje-

⁴ Vasilij Melik, Ivan Hribar in njegovi spomini. V: Ivan Hribar, Moji spomini, II. del. Ljubljana 1984, str. 633 (dalje Melik. Ivan Hribar in njegovi spomini).

⁵ Slovenski biografski leksikon, III. zvezek, str. 717.

⁶ Melik, Ivan Hribar in njegovi spomini, str. 645.

⁷ Ivan Hribar: Moji spomini, III. del. Ljubljana 1932 (dalje Hribar III), str. 107; Fran Šuklje: Iz mojih spominov, III. del, Ljubljana, 1929, (dalje Šuklje III), str. 170, 171.

⁸ Fran Šuklje: Iz mojih spominov, I. del. Ljubljana 1926 (dalje Šuklje I), str. 114.

⁹ Ivan Hribar: Moji spomini, II. del. Ljubljana 1928 (dalje Hribar II), str. 141.

¹⁰ Zlata Hribar: Košček slovenske zgodovine, Homo sum... Ivan Hribar in njegova Ljubljana, Ljubljana, str. 17. Tudi sicer ga dr. Zlata Hribar opisuje kot "širokogrudnega" (prav tam, str. 26).

¹¹ Hribar II, str. 513-522.

gove dolge politične preteklosti, v kateri je doživel veliko zahrbtnih udarcev, pač v skladu s politično klimo in kulturo tedanjega časa.

Oba nasprotnika sta si v medsebojnih konfrontacijah, naj bo to v spominih, ali na sodišču, celo pri naključnih srečanjih na ulici izražala iskreno sovraštvo in prezir. Vendar to Hribarju ni preprečilo izraziti spoštovanja Šukljetu po njegovi smrti, ko je s toplimi besedami izrazil sožalje Šukljetovi družini.¹²

Memoarski boj¹³

Ivan Hribar in Fran Šuklje sta bila več kot uspešna politika, narodna buditelja in kreatorja gospodarske in s tem tudi socialne podobe slovenskega ozemlja. Oba sta bila tudi publicista, med njunimi avtorskimi deli in prevodi zasedajo pomembno mesto spomini, ki sta jih oba objavila v knjižnih oblikah. Oba sta svoje spominske zapise zasnovala kot obsežni pripovedi, vendar Hribarjevi spomini po obsegu presegajo Šukljetove skoraj za trideset odstotkov. V prvih izdajah namreč Hribarjevi spomini v štirih zvezkih obsegajo 1339 strani, Šukljetovi pa v ravno tako štirih zvezkih (skupaj s knjigo *Sodobniki veliki in mali*, ki je vsekakor spominski zapis) 1041 strani. Zanimivo je tudi dejstvo, da je Hribar svoje spomine izdal v samozaložbi, medtem ko je Šukljetove spomine izdala Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Kronološko si izdaje sledijo takole: Šuklje I. 1926, Hribar I. in II. 1928 (v začetku leta 1929), Šuklje II. in III. 1929, Hribar III. 1932, Šuklje *Sodobniki* 1933 (založba Satura), Hribar IV. 1933. Tudi zato, ker je Hribar zadnji odbil žogo, delujejo bralcu Hribarjevi argumenti umestnejši in bolj razumljivi, medtem ko je Šukljetovo pisanje videti pretirano angažirano in konfliktno. Šuklje namreč Hribarja napada neposredno in svoje trditve nemalokrat utemeljuje namesto z dokazi s skoraj umetniško metaforiko. Takšen je vsekakor njegov "anatomov skalpel",¹⁴ ki mu ga Hribar nič manj poetično ne izvije iz rok in sam zareže v telo Šukljetovih trditvev.¹⁵ Prav tako pri Hribarjevem pisanju izstopa želja po tem, da bi ostal karseda dostojanstven in da bi njegovi očitki Šukljetu izzveneli le kot obramba, pri kateri pa zna Hribar še kako udariti po dvornem svetniku Šukljetu. Med drugim mu očita predrznost¹⁶ in podobne "kvalitete" in s takšnimi formulacijami bralcu svojih spominov ustvarja negativen vtis o Šukljetu. Zaigra tudi na druge strune: zelo rad omenja, kakšne koristi je imel od njega Šuklje. Pri tem poudarja, da naj bi bila prav njegova zasluga, da je Šuklje prišel v ljubljanski občinski svet,¹⁷ kot posebno Šukljetovo korist pa omenja tudi tikanje, ki sta ga sprejela pri pobratenuju.¹⁸ Vendar se mora tudi Hribar braniti pred nizkimi udarci,

¹² Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana, rokopisni oddelek, Zapuščina Ivana Hribarja, Ms 1411, IV. 1, pismo Milana Šukljeta Ivanu Hribarju 23. 8. 1935 (dalje NUK, Ms 1411).

¹³ Izdaja glavnine spominskih zapisov sodi v čas med in po sodnem procesu, vendar obravnavamo memoarski boj pred sodnim procesom, ker so zapisi v spominih obeh avtorjev pravzaprav neke vrste komunikacija med obema, v kateri "pogrevata" in pojasnujeta svoje trditve s procesa. Poznavanje vsebine nekaterih spornih tem je ključno za razumevanje izjav nekaterih prič in samih pojasnjevanj obeh tožiteljev oziroma tožencev.

¹⁴ Fran Šuklje: *Sodobniki: mali in veliki*, Ljubljana 1933 (dalje Šuklje, *Sodobniki*), str. 321.

¹⁵ Ivan Hribar: *Moji spomini*, IV. del, Ljubljana 1933 (dalje Hribar IV), str. 38.

¹⁶ Ivan Hribar: *Moji spomini*, I. del, Ljubljana 1928 (dalje Hribar I), str. 90.

¹⁷ Hribar I, str. 143.

¹⁸ Tudi glede tega, kako naj bi prišlo med njima do pobratenuja omenjata vsak svojo verzijo. Hribar kot kraj pobratenuja omenja gostilno pri Brunnerju v Novem mestu pred 1882. letom, medtem, ko je bil

na primer očitki o nizki formalni izobrazbi, ki mu jo sicer elegantno, vendar tudi prezirljivo očita univerzitetno izobraženi Fran Šuklje.¹⁹ Tudi sicer pri Šukljetovem pisanju o Hribarju prevladuje izrazno izživljanje, zaslutiti pa je mogoče tudi ostrino pravega besa. Hribar Šukljeta ne obmetava s skorajda pouličnimi izrazi, ne spotika se ob njegovo osebno držo, ves čas se trudi navajati dejstva. Ko Šuklje Hribarja označuje kot "zarukanega radikalca",²⁰ mu očita "zaljubljenost v lastno osebo" in nečimrnost, kar argumentira s postavljanjem spominskih tabel na nekatere zgradbe, ki so bile zgrajene za časa njegovega županovanja, ter Hribarjevim kazanjem v javnosti v uniformi,²¹ Hribar kot pravi "administrativen ženi" (administrativni genij - op B. V.)²² zbira in analizira nasprotujoče si Šukljetove izjave. Tudi o samem sebi. V prvi knjigi²³ povzema Šukljetove trditve o njegovih slabih lastnostih, ki so za narod zelo škodljive in tem trditvam ob bok postavlja Šukljetovo zahvalo za Hribarjeve čestitke ob odlikovanju, v kateri ne skopari s komplimenti na račun njegovih sposobnosti in zaslug.²⁴ Vendar je tudi Hribarja včasih zaneslo v pravo ironijo, skorajda cinizem, na primer, ko je komentiral Šukljetovo izjavo, po kateri naj bi ga ta ne pustil sebi blizu: "Kakšna imenitna, bahata in samopašna gesta bogatega in oblastnega graščaka nasproti ubogemu in pohlevnemu, za njegovo milost beračočemu tlačanu."²⁵

Razpon Šukljetovih obtožb na račun Hribarja je bil zelo širok. Hribarju je na primer nalagal celo posredno soodgovornost za krvave dogodke septembra 1908 v Ljubljani,²⁶ kar je skrajna obtožba, po drugi strani pa se je Šuklje spotaknil celo ob Hribarjev podpis,²⁷ kar je bilo (milo rečeno) povsem odveč.

Zanimivo je tudi dejstvo, da sta oba drug drugemu očitala zvezo Narodno napredne stranke z Nemci leta 1896. Hribar Šukljeta imenuje iniciatorja zveze z Nemci,²⁸ ta pa njega "politično nerodo, ki je zapeljal Narodno napredno stranko v tako zagato".²⁹

Oba sta komentirala karikaturu,³⁰ na kateri ju je Gaspari upodobil in obema je bila očitno všeč. Oziroma, oba sta si bila na karikaturi všeč. Šukljetu se zdi karikatura "fletna", predvsem mu je všeč, da ga je Gaspari upodobil, kako "sivo" gleda Hribarja.³¹ Hribar se je s tem komentarjem nekoliko poigral in vzrok za Šukljetov "sivi" pogled iskal drugje;³² v dejstvu namreč, da ga mora Šuklje na karikaturi gledati od spodaj navzgor, poleg tega pa še v "fantastični uniformi".

Šuklje prepričan, da se je to zgodilo v Poljčah na Gorenjskem leta 1882 oziroma 1883 (Hribar I, str. 144; Šuklje, Sodobniki, str. 321).

¹⁹ Šuklje I, str. 113.

²⁰ Šuklje I, str. 113.

²¹ Šuklje I, str. 114.

²² Slovenski narod, 23. 8. 1910, št. 244.

²³ Hribar I, str. 150.

²⁴ To je tudi ena od tem, ki jo je Hribar na procesu na široko obravnaval in pojasnjeval.

²⁵ Hribar IV, str. 33.

²⁶ Šuklje III, str. 120; je pa bila to že stara zadeva, saj se je Hribar že na svojem prvem procesu leta 1914, ko je bil obtožen veleizdaje in pozneje zaprt in izgnan, zagovarjal zaradi obtožb, da je odgovoren za nemire in tako tudi za žrtve v tistih usodnih dneh. (NUK, Ms 1411.I.5.)

²⁷ Šuklje, Sodobniki, str. 44.

²⁸ Hribar I, str. 451.

²⁹ Šuklje II, str. 123.

³⁰ Ilustrirani Slovenec, 20. 9. 1925, št. 39.

³¹ Šuklje, Sodobniki, str. 321.

³² Hribar IV, str. 74.

Zanimivo bi bilo natančno vedeti, kje tičijo korenine njunega spora, kar pa ne eden ne drugi ne povesta neposredno. Šuklje omenja dogodek v deželnem zboru 6. oktobra 1883, ko je zbor odločal o potrditvi mandatov poslancev Deschmanna, dr. Schreya in dr. Mauerja. V burni debati kluba narodnih poslancev je Šuklje zastopal mnenje, da je treba mandate potrditi, in to utemeljeval s pravnimi določili. Čeprav kar obsežno opiše te dogodke,³³ bralcu ne sporoči, kakšna je bila vloga Ivana Hribarja v tej debati, saj v tistem času niti ni bil poslanec v deželnem zboru. Morda sta o tem polemizirala ob kaki zasebni priložnosti. Omeni le, da si od takrat naprej nista bila več "osebno dobra".

Hribar ne omenja nobenega dogodka, ki bi botroval njunemu osebnemu sovrastvu in spet bolj diplomatsko išče vzroke za Šukljetove "ostudne napade" ter ugotovi, da morajo vzroki tičati po 11. avgustu 1898, ko je Šuklje v že omenjenem pismu navajal Hribarjeve zasluge za slovenski narod in mesto Ljubljano.³⁴ Vendar lahko pobrskamo po Hribarjevih spominih in najdemo nekaj zamer, ki si jih je Šuklje uspel pridobiti pri Hribarju. Ena večjih je izvirala vsekakor iz leta 1889, ko je Hribar kot deželnozborski poslanec podal predlog za ustanovitev deželne hipotečne banke. Predlog so sprva podpisali vsi slovenski poslanci (večina je kasneje svoje podpise preklicala), razen Šukljeta, Kersnika in Višnikarja, ki jih je po Hribarjevih besedah Šuklje združil v neko podskupino, imenovano "Triglav" in bil tako najzaslužnejši za propad Hribarjevega predloga.³⁵ Tudi sicer naj bi od vsega začetka v deželnem zboru Šuklje deloval proti Hribarju.³⁶

Ugotovimo lahko, da sta se Hribarjeva in Šukljetova pot nekajkrat srečali, vendar tako usodno, da sta bila vsakič tekmeca. In to ne vedno politično. Takšna konkurenca se je pojavila, ko je deželni predsednik Winkler leta 1884 kot protiutež protivladnemu Slovenskemu narodu ustanovil Ljubljanski list, uredništvo pa je prevzel Fran Šuklje (1884-1885). Razumljivo je, da se je med obema časopisoma vnel pravi boj, pri katerem je šlo predvsem za obračunavanje med pisci obeh listov, pri čemer je vsebina obtožb in očitkov le redko presegala dnevno politiko, ali kakršnakoli natolcevanja. Tako je tudi Šuklje v Ljubljanskem listu napadel Hribarja ter nastopil proti banki Slaviji, katere ravnatelj ljubljanske podružnice je bil Hribar. Ta je seveda proti temu protestiral pri deželnem predsedniku Winklerju, ki naj bi mu obljubil, da bo naročil, naj se napadi na Slavijo prekinejo.³⁷ Vendar je bila to za Šukljeta le izgubljena bitka, saj je svoje pisanje "preselil" k časopisu Slovenec (od 1901). Pri Slaviji, ki je bila v Šukljetovih očeh očitno prikrajšana za zaupanje zaradi Hribarjevega ravnateljjevanja, naj bi poskušal (vsaj) dvakrat omajati zaupanje v ljubljanskega ravnatelja. V državnem zboru na Dunaju naj bi nagovarjal dr. Ladislava Riegerja (načelnika češkega kluba) naj nastopi proti Hribarju pri generalnem ravnateljstvu banke v Pragi. Prav tako naj bi bil Šuklje posredno odgovoren za zahtevo po Hribarjevi odpustitvi, ki jo je sam ministrski predsednik grof Taaffe naslovil na predsednika banke Slavija, grofa Jana Harracha.³⁸ Šuklje v spominih teh poizkusov ne komentira prav izdatno. Hribarju očita le, da je še kot župan in kasneje kot poslanik v Pragi delal za banko

³³ Šuklje I, str. 103-112.

³⁴ Hribar IV, str. 38.

³⁵ Hribar I, str. 130.

³⁶ Hribar I, str. 150.

³⁷ Hribar I, str. 92.

³⁸ Hribar I, str. 92.

(pravzaprav je bil očitek v tem, da je oba urada degradiral v zavarovalniško agenturo) in neko manjšo intrigo proti Hribarju v tej zvezi celo priznava.³⁹

Sodna razprava

Fran Šuklje je 27. junija 1927⁴⁰ na ljubljanskem sodišču vložil tožbo proti Ivanu Hribarju zaradi razžalitve osebne časti v Narodnem dnevniku 2. julija 1925 (št. 144), kjer je v podlistku z naslovom "Franu Šukljetu v spominsko knjigo" med drugim zapisal, da je Šukljetu "...resnica, ta hčerka božja, dokaj⁴¹ postranska stvar." Dalje se je Šukljetu zdel sporen stavek, v katerem je Hribar zapisal, da Šuklje nadomesti resnico z izmišljotino, ali pa "...nečem, kar je resnici prav nasprotno. Kako se to v slovenščini zove, ve Šuklje prav dobro." Na dveh mestih naj bi torej Hribar razžalil osebno čast Frana Šukljeta, ki je navedene besede označil kot klevete po čl. 52 tiskovnega zakona, za katero je bil pisec po 34. čl. istega zakona odgovoren. V tožbi je zapisal: "Ne more biti dvoma o tem, da me toženec tukaj obdolžuje lažnjivosti." Resnično je bil Hribarjev namig glede nasprotja od resnice povsem nedvoumen, vendar je bil v svojem pisanju zelo previden, saj besede "laž" ni uporabil, saj ni želel Šukljetu dati povoda za protitožbo. Šukljetova tožba je bila namreč odgovor na Hribarjevo tožbo, označeno s številko Pr. VIII 2/27, ki pa žal ni ohranjena. V tožbi je Šuklje pojasnil tudi lastno pisanje proti Hribarju v svojih spominih. To pisanje je imenoval "politična kritika" Ivana Hribarja, ki naj bi bila povsem objektivna in naj bi odgovarjala "sliki, ki jo imajo o njem tudi drugi njegovi sovrstniki." Pravzaprav je Šuklje svojo tožbo utemeljil s tem, da je Hribarjeva tožba pokazala, da Hribar sam ne razume kritičnega pisanja kot "politično kritiko", zato naj bi tudi Šuklje podal proti Hribarju tožbo.

Hribar je v toku procesa petkrat podal razna pojasnila, predloge in odgovore na Šukljetove obtožbe in sicer 9. julija, 11. avgusta, 5. oktobra, 19. decembra 1927 in 28. januarja naslednje leto.⁴² Odgovore je podajal po točkah glede na Šukljetove obtožbe. Seveda so se med procesom pojavljale nove obtožbe in nova pojasnjevanja. Na splošno lahko "sporne točke" združimo v 17 sklopov, kakor si je to zabeležil tudi Hribar sam:⁴³ 1) trditev, da naj bi narodu več škodoval, kot koristil; 2) odgovornost za strankino podivjanost (predvsem je šlo pri tem za to, kdo je odgovoren za t.i. "farško gonjo", ki jo je Slovenski narod vodil proti duhovnikom, članom katoliškega političnega tabora); 3) zveza z Nemci (leta 1896); 4) Državna obrtna šola; 5) štipendije za vseučilišče; 6) Winklerjeva izjava "glede mene"; 7) iniciativa grofa Kielmansegga; 8) "psovka" "agent"; 9) stališče Ivana Tavčarja o Hribarju; 10) "nesebičnost in požrtvovalnost (neizkoriščanje raznih položajev preko obične mere (podčrtal B.V.))"; 11) trditve o prvi Hribarjevi ženi; 12) trditve o tem, da naj bi se Hribar kot poslanik v Pragi materialno

³⁹ Šuklje I, str. 163-164.

⁴⁰ NUK, Ms 1411, I.5.11.

⁴¹ Besedo "dokaj" je Hribar v svojem izvodu tožbe dvakrat podčrtal. Prav na tej besedi je namreč deloma gradil svojo obrambo, kar je pojasnjeno v nadaljevanju.

⁴² NUK, Ms 1411, I.5.13; 14; 15; 16; 19.

⁴³ NUK, Ms 1411, I.5.77.

okoriščal; 13) dogodki okoli sestave Narodne vlade po prevratu; 14) izguba Koroške; 15) izbira ministrstev v beograjski vladi; 16) stanovanje praškega poslaništva; 17) očitane "rusofilstva" dr. Ferjančiča v državnem zboru na Dunaju.

Poleg tega je Hribar pojasnjeval, da Šukljeta toži zaradi obrekovanj v spominih, za svoje besede, zaradi katerih ga je tožil Šuklje, pa je izjavil, da jih je napisal le kot odgovor na Šukljetove klevete. Najpomembneje se mu je zdelo komentirati Šukljetovo izjavo, da je Hribar "svojemu narodu več škodoval, ko koristil." Zelo obsežno je kot odgovor na to trditev Hribar našteval pridobitve za narod in Ljubljano, ki jih je dosegel. Dodal pa je še trditev, da bi dežela Kranjska lahko že leta 1888 imela Deželno hipotečno banko, če je ne bi Šuklje po dogovoru z nemškimi poslanci preprečil. Tako je pravzaprav Šukljetovo trditev obrnil proti piscu samemu. Prav tako se je Hribarju zdelo neresnična Šukljetova trditev, s katero si je slednji pripisoval zasluge za potovalne štipendije, s katerimi so slovenski študentje na Dunaju lahko potovali na izpopolnjevanja v tujino. Hribar je v zvezi s tem pojasnil, da so se omenjene štipendije celo imenoval "Hribarjeve štipendije", saj naj bi prav on v imenu vseučiliškega odbora pozival študente k študiju v tujini in posredoval pri šolskem ministrstvu, kadar so slovenski študentje za takšne štipendije zaprosili.

Naslednja Šukljetova trditev, ki se je zdela Hribarju sporna, je bila dobro znana anekdota o tem, da naj bi se Hribar pred deželnim predsednikom Winklerjem zjokal in ga prosil, naj mu ne škoduje pri njegovi službi v banki Slaviji. Ta trditev je Hribarja še posebej bolela, saj naj bi Hribarja kazala kot šibkega človeka in se je zato v kasnejših odgovorih še posebej potrudil, da jo je ovrge. Dalje omenja neresnico, po kateri naj bi grof Kielmannsegg želel Hribarja onemogočiti pri banki Slaviji. Hribar je tu trdil, da si je Šuklje s to izmišljotino le želel oprati roke glede njegove lastne "sramotne akcije". Glede banke Slavije je pojasnil še to, da ni bil njen agent, ampak vodilna oseba v Jugoslovanskem generalnem zastopstvu banke Slavije. Glede tega je Šukljetu očital laž. Očitno je, kar je sicer razvidno tudi iz Šukljetovih spominov, da je s takšnimi izjavami Šuklje poskušal Hribarja čim bolj razvrednotiti, njegove funkcije pa prikazati kot manj pomembne in odgovorne, kot so v resnici bile. Prav tako mu je očital sebičnost, kar je Hribar obsežno zavrnil s primeri kot je podpora staršem, ki jo je plačeval od prve dobro plačane službe do njune smrti, podpore sestram in bratu ter nečakom, kot župan naj bi celo na lastne stroške vzdrževal reprezentacijsko vprego (ta ni bila določena kot del županove reprezentance in si je Hribar povsem samostojno svoj vidni status na tak način krepil). Prav tako naj bi priskočil na pomoč tržaškemu listu Edinost, ki mu je eno leto plačeval po 25. gld mesečno. Kot rečeno, je zelo na široko navajal še druge stroške, ki jih je imel zaradi svojega javnega, za narod in mesto koristnega udeleženja, razne ugodnosti, ki se jim je odrekel, ko je videl, da bi bilo to primerno, navedel pa je tudi številne priče, ki naj bi to potrdile. Pravzaprav je bilo to sojenje priložnost za Hribarjevo lastno promocijo, saj je na nekaj straneh odgovora Šukljetu navedel vse tisto, kar je kasneje oziroma delno že v času procesa objavil v svojih spominih in je bilo tako prvič zbrano na enem mestu in je na poslušalce Hribarjevega odgovora vsekakor moralo delovati veličastno, saj je Hribar govoril o že kar oddaljenih zgodovinskih, za narod ključnih časih in temah in to v prvi osebi.

Glede "podivjanosti" stranke je Hribar vso odgovornost prelagal na Šukljeta in ga tudi imenoval "najtemperamentnejšega" v pisnih napadih na Cerkev, kar je do-

kazoval s člankom, ki ga je Šuklje objavil v 27. številki Slovenskega naroda februarja 1874 z naslovom Svobodomiselni Slovenci in verske postave. V tem članku se je Šuklje dobesedno "zdivjal" nad "brezdomovinskim klerikalizmom," ki se "narodu hlini in prilizuje, da bi jih tem laglje rimskemu absolutizmu podvrigel!" Glede načina strankarskega boja v Slovenskem narodu je Hribar omenjal tudi Ivana Tavčarja, ki mu je pripisal nekaj odgovornosti za "farško gonjo" v tem listu.

Ko Hribar odgovarja na Šukljetovo trditev, da Tavčar ni gojil ravno prijateljskih odnosov do Hribarja, in to z mnogimi dokazi zavrača, celo s Franjo Tavčarjevo kot pričo, se proces pokaže kot to, kar je v resnici bil; spopad dveh starcev, ki sta v sklepnem delu življenja opravljala obračun in se nista mogla sprijazniti s prisotnostjo drug drugega na svoji življenjski poti. Toliko bolj ne, ker sta se v nekaterih pogledih borila za iste stvari, vendar vsak na svoj način in z drugimi zvezami v političnih vrhovih. Nekatero vsebino dokazovanj so naravnost smešne. Ne samo dokazovanje prijateljskega odnosa med Hribarjem in Tavčarjem, ampak tudi že popisane razprave o Hribarjevi nesebičnosti, ki so svoj vrhunec doživele v dokazovanju plačila pogreba svojega brata, o čemer je pričala Hribarjeva sestra Marija. Do absurda so bila gnana pričanja nekaterih Čehov, ki so bili kakorkoli blizu poslaništvu v Pragi, med katerim se nekateri o Hribarju sploh niso mogli izjasniti, saj so ga komaj ali pa ga sploh niso osebno poznali.

Na procesu je nastopilo 83 prič,⁴⁴ ki jih je večinoma imenoval Hribar v svojih odgovorih na Šukljetove obtožbe in v svojih obtožbah zoper Šukljeta. Za njihovo zaslišanje so bila angažirana sodišča po vsej Sloveniji, v Beogradu, na Češkem in v Avstriji. O Hribarjevem poslaniškem obdobju v Pragi je bilo zaslišanih okoli 25 prič, večinoma iz Prage. Vzrok za veliko število prič tiči v kar številnih Šukljetovih trditvah v zvezi s poslaništvom, ki pa jih pozneje ni uspel dokazati. Predvsem je Hribarju očital, da je ta položaj izkoristil za osebno korist, da je poslaništvo spremenil v trgovsko agenturo, da je bil v praških diplomatskih krogih nepriljubljen in nezaželen (odgovorni v Pragi naj bi celo intervenirali za Hribarjevo odstranitev iz Prage), očital mu je tudi neke malverzacije v zvezi s sedežem poslaništva - znane malteške palače. V večji meri so te priče izražale svojo osebno naklonjenost do bivšega poslanika Kraljevine SHS v Pragi, vse so prisegale na njegovo korektnost in niso vedele nič o kakih trgovskih poslih ali osebnem okoriščenju. Nekatera pričanja so zapustila dvome. Vekoslav Kukovec ni vedel nobenih podrobnosti, je pa "privatno slišal, da se Hribarju očita, da se je kot poslanik v Pragi bavil s kupčijskimi posli." Enako tudi dr. Albert Kramer. O takšnih kupčijskih poslih je pričal tudi bivši direktor Strojnih livarn in tovarn Milan Vidmar, ki se je spominjal, da je leta 1920 Strojnim livarnam in tovarnam primanjkovalo koks, zato je šel k Hribarju v Prago, ki pa ni želel posredovati pri češki vladi za koks, češ da je že prepozen. Takrat je namreč rude primanjkovalo, Hribar pa je ravno organiziral prevoz dvajsetih vagonov koks za KID na Jesenicah. Zato je Vidmar v Prago poslal trgovca Karla Govekarja, ki mu je koks uspelo pridobiti. Vidmar je še dodal, da naj bi slišal, da je "posredovanje precej stalo". Govekarjevo pričanje je Vidmarjevo nekoliko razvrednotilo, saj je pričal, da je Hribar posredoval pri češkem državnem zavodu za razdeljevanje premoga in da brez njegovega

⁴⁴ Toliko jih je dokumentiranih v Hribarjevi zapuščini v rokopisnem oddelku v NUK.

posredovanja koksa ne bi dobil. O kakršnem koli dodatnem plačilu Hribarju za posredovanje ni vedel ničesar.

Za Hribarja najbolj neprijetno pričanje je bil nastop Antona Novačana, ki je v času Hribarjevega poslanstva v Pragi na poslaništvu nekaj mesecev opravljal uradniške posle. Sam se je imenoval atašeja, Hribar mu je v odgovoru pravil pisar. Novačanovo pričanje je zanimivo, ker priča o prepadu med dvema tako različnima človekoma, kot sta bila Hribar in Novačan, ne le generacijsko, ampak predvsem vedenjsko. Hribar - človek reda in discipline, in Novačan, predstavnik boemskega življenja. Je pa v njunih značajih tudi neka podobnost: oba sta bila človeka z močno samozavestjo in oba sta se počutila v danem trenutku (v začetku dvajsetih let v Pragi) silno pomembna. Razlika je bila le v tem, da je Hribar bil, Novačan pa ne. Zato je slednji v Pragi služboval le tri mesece. Novačan je o Hribarju pričal: "Splošno se je govorilo, da se peča (Hribar, op. B. V.) kot poslanik z večjimi trgovskimi posredovanji - akcijami, vendar pa ne morem navesti konkretnega slučaja." Tukaj nastopi Hribarjev komentar ob robu. Nad črkami "nji" v besedi "posredovanji" je s svinčnikom dopisal "lnimi", s čimer je besedo spremenil v "posredovalnimi", kar spremeni pomen naslednji besedi "akcijami". Tako je Hribar pomen besede "akcije" spremenil iz delnic v akcijo, ki naj bi pomenila neko projektno dogajanje.

Novačan je pričal tudi o tem, da so bili odgovorni na Češkem nezadovoljni s Hribarjevim nastopanjem in delovanjem, kar naj bi mu osebno povedal v času procesa predsednik češke vlade Švebla. Hribar je ob rob k tej trditvi s svojo značilno pisavo energično zapisal "Ni res!". V samem pričanju je Novačan izdal tudi vzrok svojega sovraštva do Hribarja. Ta naj bi ga namreč odpustil s praškega veleposlaništva, zaradi česar je bil premeščen v Trst na enako delovno mesto zato, ker je ob različnih priložnostih popravljajl njegovo francoščino. Hribar je to trditev v svojem komentarju pričanja Antona Novačana zanikal, češ da se vse življenje uči in ga zato ni nič motilo, če ga je Novačan kdaj popravil v francoski frazeologiji. Je pa Novačana označil kot lenuha, ki je na poslaništvu malodane zahteval svoj avtomobil, in ki je zahajal v lokale sumljivega slovesa. Skratka kot človeka, ki je "Jugoslovanom" v Pragi delal sramoto.

Špekulacije v zvezi s tem, kako je Hribar prišel do Malteške palače v Pragi naj bi razblinilo pričanje Františka Staneka, ki je bil v času, ko je bil Hribar v Pragi, minister za javna dela. Malteško palačo je namreč uporabljalo ministrstvo javnih del, ki jo je za minimalno najemnino v imenu prijateljstva do Ivana Hribarja in do Kraljevine SHS odstopilo za poslaništvo Kraljevine SHS.

S pričami se je pojasnjevala tudi znana zgodba o doprsem kipu prestolonaslednika Aleksandra, ki ga je po naročilu izdelal v Pragi živeči kipar Alojz Gangl.

Očitke o tem, ali je kot župan svoj položaj izkoriščal za sklepanje poslov za zavarovalnico Slavijo, je izjasnilo osem prič. Ko je Hribar postal župan, naj bi lastniki nepremičnin v Ljubljani dobili poziv, naj svoje nepremičnine zavarujejo pri Slaviji, poleg tega pa so večino mestnih nepremičnin zavarovali pri banki Slaviji, medtem ko so bile prej zavarovane pri zavarovalnici Dunav. Ivan Trdina, ki je bil v tistem času mestni računski ravnatelj, je pojasnil, da se je to zgodilo zato, ker je Slavija ponudila boljše pogoje zavarovanja in da Hribar za to ni zastavljal svojega vpliva. To je trditev, ki ji danes žal ne moremo verjeti, na sodišču pa je bila Hribarju nadvse dobrodošla. Kar naivno bi bilo namreč, da bi Hribar kot ravnatelj

ljubljskega zastopstva Slavije vsaj ne priredil pogojev zavarovanja glede na konkurenco. Glede tega, da bi Hribar ljubljanskim posestnikom pošiljal pozive, naj se zavarujejo pri Slaviji, so se priče izjasnile, da o tem ne vedo nič, le Ivan Pucelj se je spomnil, "da mu je nekdo povedal, da je nekoč župan Hribar tovarnarja Pollaka prepričeval, naj zavaruje svoje objekte pri Slaviji", na kar pa je Pollak v svojem pričanju odgovoril, da ima sicer res zavarovane svoje objekte pri Slaviji, da pa se ne spominja, da bi ga župan Hribar k temu nagovarjal.

Še ena tema je prevladovala med pričanji in sicer deloma tudi v povezavi z vprašanjem, ali je Hribar svoj položaj župana izkoriščal v korist banke Slavije. Kar nekaj prič je namreč navedel kot tiste, ki naj bi potrdile, da je svoje delo kot župan opravljal več kot korektno. Tudi tu se nekatere priče niso znale izjasniti, saj so bila leta Hribarjevega županovanja že precej oddaljena. Tako je na primer Franc Bonač izjavil le, da je njegov pokojni oče Ivan večkrat pohvalno govoril o županu Hribarju. Bolj zabavna so pričanja, ki so potrjevala Hribarjevo vsakodnevno prisotnost na magistratu. Dve pričanji se namreč izključujeta. Jernej Boltar, magistratni pisarniški ravnatelj je pričal, da je bil Hribar vsak dan ob 8. zjutraj na magistratu, kjer je kontroliral uradnike, bil tam do okoli 11. ure, popoldne pa je le redkokdaj prišel. Hribar je to pričanje komentiral le v toliko, da je bil na magistratu čisto vsako popoldne, včasih še zvečer do desetih ali enajstih. Sicer pa je predlagal, da se Boltarja zasliši še enkrat, da bo pojasnil, kako si je predstavljal v njegovem pričanju "opisano ekspeditivno reševanje vsakodnevnih spisov." Drugačne ure kot Boltar je predstavil uradnik banke Slavije Anton Gašperlin, ki je pričal, da je bil Hribar vsak dan v svoji pisarni v Slaviji od 8. do 9. ure, potem se je vrnil točno ob 13. uri. Gre sicer za banalne podatke, ki so bili tudi zaradi časovne oddaljenosti v spominih prič že delno zabrisani in spremenjeni, je pa ta primer dober kazalec absurdnosti vsebine zahtevanih pričevanj na tem procesu.

Nekatera pričanja bi lahko ocenili tudi kot smešna ali pa vsaj kot izgubo časa. Takšno je bilo na primer zaslišanje patra frančiškana Hugolina Sattnerja o isti temi, torej Hribarjevi prisotnosti na magistratu, ki kot priča ni mogel potrditi, da bi Hribarja večkrat videl iz svoje celice, ko je ob šestih zjutraj hodil mimo frančiškanskega samostana na magistrat. To pričanje je bilo pravzaprav nesporazum, saj ga je Hribar kot pričo imenoval zato, da naj bi potrdil neko njuno naključno srečanje, ob katerem naj bi ga pater Hugolin pohvalil za vestno opravljanje županskih poslov in mu omenil, da iz svoje celice vsako jutro že ob petih vidi prižgano luč v županski pisarni.

V mesecih, ki so bili za oba tožnika in toženca precej razburljivi, čeprav o tem pozneje v spominih ne spregovorita niti besede, je prišlo tudi do neuspelega poskusa pomiritve, ki je prišla iz Šukljetove bližine, vendar menda brez njegove vednosti. 22. decembra 1927 je namreč Hribarju pisal novomeški kanonik Anton Žlogar in ga pozval k pobotanju s Šukljetom. Hribar je bil prepričan, da je kanonika Žlogarja za posredovanje nagovoril Šuklje in mu je zato že prihodnji dan odpisal in mu pojasnil, da mu to ne bo uspelo. Iz osnutka Hribarjevega pisma pa je razvidno, da ni želel, da bi njegovo pisanje izpadlo preveč napadalno ali celo žaljivo. Svoje stavke, ki jih je napisal očitno impulzivno in v jezi, je za pismo dobesedno "sfriziral". Stavek: "Pa Ti pride ta, že skoro z eno nogo v grobu stoječi starec ter me v svoji brezmejni gizdavosti in prevzetnosti hoče oropati časti!" je skrajšal v: "Pa Ti pride ter me hoče oropati časti!". Žlogar mu je odpisal še enkrat

(1. 1. 1928) in mu zagotovil, da je imelo njegovo pismo le namen sprave in krščanskega odpuščanja med obema tožnikoma. Izrazil je tudi mnenje, da bo denar, ki ga trošita za sojenje, bolj pametno naložen, če bi ga prispevala v fond Akademije znanosti in umetnosti. Nato je Hribarju še namignil, da je Šuklje zelo potrj zaradi vsega skupaj in mu zagotovil, da Šuklje ne ve za to korespondenco, da pa bo rade volje posređoval, če bi Hribar tako želel. 6. januarja mu je Hribar odgovoril, da je Šuklje tisti, ki je prvi napadel in naj zato stori tudi prvi korak k spravi, nato pa je še pikro pripomnil, da so časi nastavljanja levega lica že minili. Je pa tudi v tem pismu želel zveneti spravljivo, ali pa vsaj nenapadalno, saj je na osnutku pisma spet prečrtal nekaj hudih besed, kot na primer "peklensko zlobo", s katero naj bi mu Šuklje želel omadeževati čast. Ta štiri pisma sicer niso imela neposrednega uspeha, vendar so pomembna zato, ker pričajo o tem, da je Hribar kljub ostrini, s katero se je zagnal v proces in kljub kasnejšim zapisom o Šukljetu v spominih, še vedno pustil odprte možnosti pomiritve spora. To je toliko bolj pomembno, ker se je skoraj vse v zvezi s pričami na sodišču dogajalo v njegovo korist.

Proces se je zaključil s poravnavo 11. junija 1929, v kateri sta oba podala izjavi o dobronamernosti svojega pisanja in preklice vsega, kar bi utegnilo drugega žaliti.⁴⁵ Na svoje stroške sta morala te izjavi objaviti v Jutru in Slovencu v roku osmih dni. Kako je do poravnave prišlo, ni mogoče rekonstruirati zaradi pomanjkanja virov,⁴⁶ čeprav lahko slutimo, da je bilo podobnih poskusov, kot je bil poskus novomeškega kanonika Žlogarja, še več. Glede na to, kako se je Hribar odzval (pomirljiv ton pisanja) in glede na Žlogarjevo omembo Šukljetove "potrtosti" lahko domnevamo, da sta bila oba sita sodišča in sta si želela zadevo zaključiti kar se da neboleče. Uspeh tožb je bil za oba tožitelja neznaten. Velik del spominov obeh avtorjev, ki je izšel po "poravnavi", je bil namreč namenjen prav nadaljnjemu razčiščevanju in pojasnjevanju tistih vsebin, ki so bile obravnavane na "deželnem kot tiskovnem sodišču v Ljubljani".

Na koncu omenimo le še dejstvo, da je bil ta proces še eden od členov v razvoju slovenske politične kulture, ki je svoje dogajanje internacionaliziral (kakor se temu reče v današnjem političnem žargonu), saj je angažiral tudi sodišča v Avstriji in na Češkoslovaškem, kjer so bili v zvezi s Hribarjevim praškim obdobjem zaslišani ugledni člani političnega, gospodarskega in kulturnega življenja (med njimi pisateljica Gabriela Preissova, pisatelj Josip Holeček, praški župan dr. Karel Baxa, zunanji minister ČSR dr. Eduard Beneš in drugi), obenem pa odpiral takrat še skeleče, stare rane slovenske zgodovine, kakršna je bila na primer nemško liberalna "koalicija" v kranjskem deželnem zboru leta 1896.

Blaž Vurnik

IVAN HRIBAR VERSUS FRAN ŠUKLJE

(Some political, economic and educational issues arising from the lawsuit between two prominent men and their memoirs)

S u m m a r y

⁴⁵ Jutro, 19. 6. 1929, št. 141; Slovenec, 19. 6. 1929, št. 137; Hribar III, str. 99-100.

⁴⁶ Zelo dobrodošla bi bila Šukljetova dokumentacija o procesu.

Ivan Hribar (1851-1941) and Fran Šuklje (1849-1935) were successful, liberal orientated politicians renowned for instilling national awareness among the Slovenes and contributing to the national socio-economic image. They were also publicists. Alongside their translations and other works, their memoirs, published as books, occupy an important place. In these, they explained their personal and political decisions, and replied to those criticising their actions, including each other.

The name 'Šuklje' frequently occurs in Hribar's memoirs, and so does the name 'Hribar' in those of Šuklje. Since Hribar had the last shot, the reader may find his arguments more pertinent and comprehensible. Besides, Šuklje's writing appears excessively engaged and conflicting. He directly attacks Hribar and bases his allegations on almost poetic metaphors rather than evidence. Such, at any rate, is his 'anatomists' scalpel', which Hribar no less poetically takes from his hand and, in turn, incises the body of Šuklje's allegations. Also evident in Hribar's writing is the desire to preserve his

composure as much as possible and present his reproaches against Šuklje as a mere defence. nevertheless, he knows how to strike the councillor Šuklje.

Few allegations were actually substantiated. Šuklje, for example, went as far as attributing to Hribar indirect responsibility for the bloodshed during the anti-German demonstrations in Ljubljana, in September 1908 when soldiers shot at the Slovenian demonstrators. They accused each other for the alliance of the National Progressive Party with German delegates in 1896. Most of their criticism was levelled at personal traits and minute peculiarities in behaviour, communication and public appearance.

The dispute escalated to the point of filing libel cases against each other in the Ljubljana Court, in Summer 1927. During the trial, new accusations and explanations emerged. As many as eighty-three witnesses appeared at the trial, most of whom were called by Hribar to refute Šuklje's accusations and to support his own against Šuklje. For their hearings, courts throughout Slovenia were involved, as well as those in Belgrade, Bohemia and Austria. Twenty-five witnesses were examined with regards to Hribar's term as delegate in Prague, including the writers Gabriela Preiss and Josip Holeček, the Mayor of Prague, Karel Baxa and Eduard Beneš, the Bohemian Foreign Minister. Although not mentioned in their memoirs, during these stressful months for both accusers and accused a failed attempt at reconciliation was made by Šuklje's party, apparently without his knowledge. On December 22, 1927, Anton Žlogar, Canon of Novo Mesto, wrote to Hribar inviting him to reconcile with Šuklje. Hribar rejected his proposition.

On June 11, 1929, the judicial process concluded in a settlement, whereby each party submitted a statement on the benevolence of their writing and withdrew anything that the other party might find defamatory. They were ordered to publish these statements in the *Jutro* and *Slovenec* newspapers within eight days and at their own expense. A reconstruction of how they actually arrived at the settlement is impossible due to insufficient sources. One can nevertheless surmise that there were other attempts at reconciliation similar to that by Canon Žlogar.

After two years of frequent court visits, the two, who were also advanced in age, must have been sufficiently psychologically and physically strained to seek the least traumatic settlement possible. Any vindication arising from their lawsuits was insignificant. Their memoirs published after the 'settlement' were largely dedicated to further clarification and explanation of the issues dealt with at both 'the provincial and press courts in Ljubljana'.